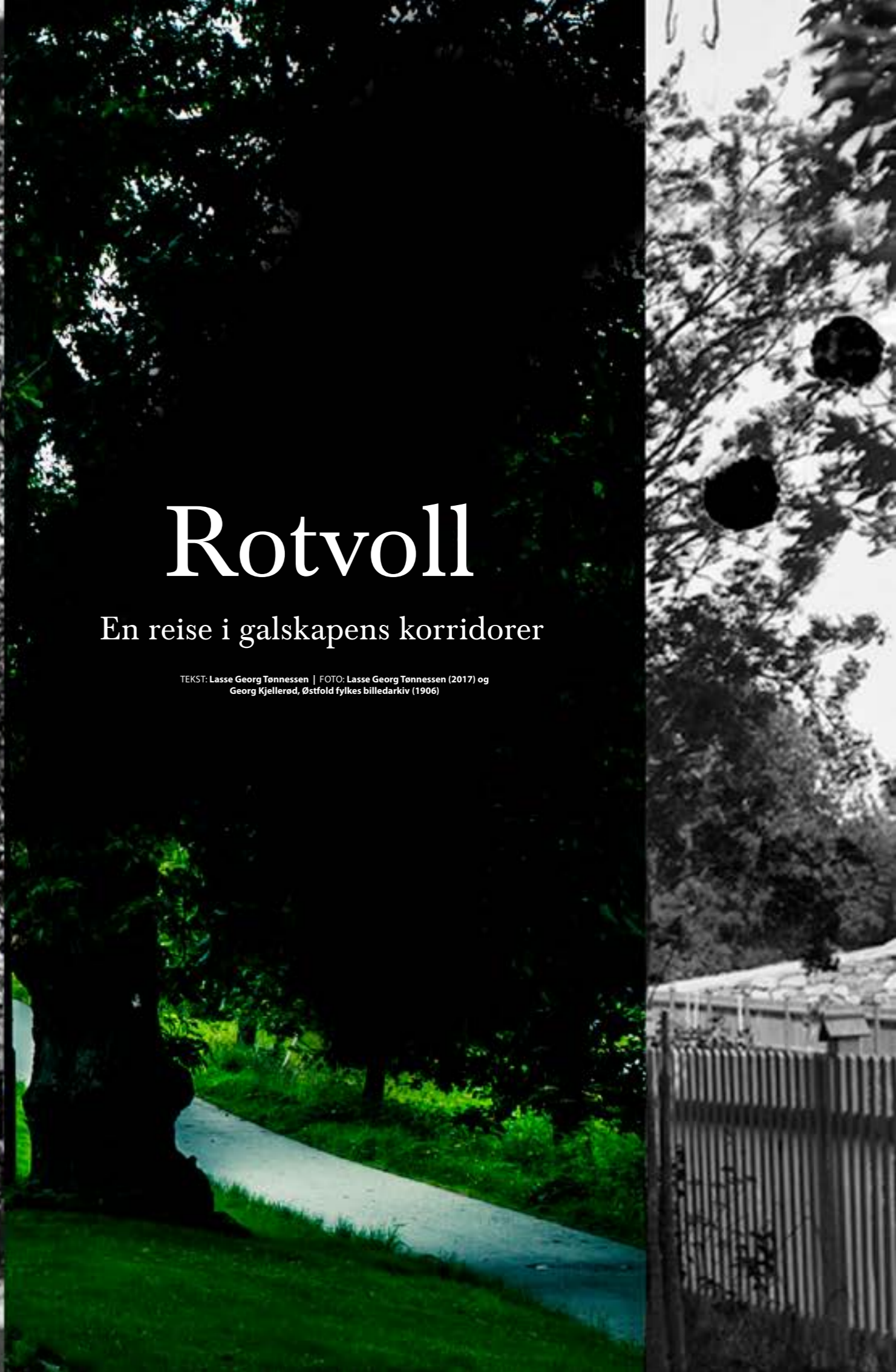

Rotvoll

En reise i galskapens korridorer

TEKST: Lasse Georg Tønnessen | FOTO: Lasse Georg Tønnessen (2017) og Georg Kjellerød, Østfold fylkes billedarkiv (1906)

Campus Rotvoll har vært hjemmet til lærere, pasienter som klorte ut sine egne øyne, og leger som ga elektrosjokk til Gud og hvermann. Vi ser tilbake på historien, fra sinnssykehus til universitet.

Rotvoll 5. januar 1872. Den første pasienten går gjennom portene til det nylig opprettede Rotvoll psykiatriske sykehus. Den 33 år gamle mannlige pasienten var lærer og led av en meget alvorlig «vrangforestilling». Han hadde nemlig fått tuberkulose og var redd for at han kunne smitte elevene med den alvorlige sykdommen. Bekymringene virker nok i ettertid ganske berettiget, siden den smittsomme sykdommen tok livet av en kvart million nordmenn mellom 1895-1955. Dessverre delte ikke datidens legestand hans bekymringer. Det var konsensus om at tuberkulose overhode ikke var en smittsom sykdom. Læreren ble derfor innlagt ved Rotvoll med diagnosen hypokondri og melankoli. Slik begynner professor Svein Carstens fortellingen om Rotvoll. Han er professor ved Institutt for lærerutdanning på Rotvoll. Han holder hvert år en introduksjonsforelesning om Rotvolls historie for nye studenter, og på spørsmål om hvem som er «Rotvoll-ekspert» var navnet «Carstens» det som gikk igjen.

ROT OG VOLD PÅ ROTVOLL. Vi sitter inne på kontoret til Carstens. Et smalt rom, tettepakket med historiebøker langs veggene. Carstens forklarer at rommet ble brukt som et pasientrom da

Rotvoll fortsatt var et psykiatrisk sykehus. Jeg spør Carstens hvorfor han trekker fram akkurat historien om læreren.

– Denne historien har en dyp vitenskaps-teoretisk og -historisk klangbunn som bør få oss til å reflektere rundt medisinerens autoritet. Her har vi et eksempel på at legevitenskapen har mulighet til å bruke makten sin til å tvinge en enkeltperson til å bytte mening, forklarer Carstens

Han forteller videre at de som jobbet i psykiatrien på Rotvoll var mye mer fysiske enn det vi forbinder med psykiatrien i dag, hvor medisinerer er den vanligste behandlingsmetoden.

– Det var et tøft miljø, et fysisk miljø, og det var et miljø preget av det man i dag vil anse som voldsbruk. Man måtte ha en offensiv holdning overfor pasientene, aldri ta et skritt tilbake, og alltid vise at man hadde den fysiske kraften til å stå opp mot dem.

SKAMBELAGT SINNSYKDOM. Samtidig påpeker Carstens at han anser det som ble gjort på Rotvoll som noe positivt.

– Fram til 1800-tallet var sinnssykdom skambelagt. Det fantes ingen organisert måte å ta vare på sinnssyke, og mange ble bundet fast og glemt på

låver av familiene sine. På Rotvoll ble de i det minste respektert som mennesker.

Før Carstens begynte å jobbe der i 2010 var ikke historien om Rotvoll noe som studentene fikk høre særlig mye om. Psykiatriskhistorisk museum på Rotvoll eksisterte, men høyskolen så det ikke som viktig å formidle byggets historie.

– Studentene kom hit og vandret rundt i et hus som var lite egnet som utdanningsinstitusjon, uten noen forklaring. Derfor følte jeg et behov for å forklare studentene hvor de var kommet, og hvorfor huset så ut som det gjorde.

STUDENTENE FLYTTER INN. Det er ironisk at historien ved Rotvoll skulle begynne med at en lærer, av alle ting, var den første pasienten. For fra høsten 1994 flyttet lærerhøyskolen ved HiST inn.

Hvorfor falt valget akkurat på Rotvoll?

– Ganske enkelt fordi bygningen tilfeldigvis var ute for salg, og at den var stor nok, svarer Carstens.

Vi humrer begge av den heller pragmatiske bakgrunnen for valg av lokale. Carstens er også snar med å påpeke at det ligger et svært, hypermoderne Statoil-kontor bare et par hundre meter unna Rotvoll.

– Det illustrerer statens prioriteringer når det kommer til utdanning, sier han med et smil.

Nå skal jo lærerutdanninga flytte herfra i januar, hva tenker du om det?

– For min del er jeg veldig positiv. Bygningen er ikke akkurat beregnet til det formålet vi bruker den til. Jeg vet det er mange andre her på huset som ser ganske vemodig på det, men jeg er ikke en av dem.

JULING SOM BEHANDLING. Selv om lærerne flyttet inn på Rotvoll og adopterte det som sitt nye hjem, så var ikke stedet glemt av dem som holdt til der før. Arnold Solbu, tidligere direktør ved sykehuset, tok initiativ til å få i gang et museum som kunne ivareta historien til psykiatrisykehuset. Resultatet ble Nordenfjeldske Psykiatriske Museum. Det ble driftet av frivillige ildsjeler. Alle hadde tidligere vært ansatt ved sykehuset og minnene knyttet til stedet brakte dem sammen.

Tiden har satt sine spor og håpet om å finne noen gjenlevende begynte å virke dystert. Til slutt får jeg imidlertid tak i Erling Killingberg. Han har tidligere vært ansatt ved det psykiatriske sykehuset og han var en av dem som var aktiv i driften av museet på Rotvoll. Jeg møter ham hjemme i huset hvor han og

kona har bodd i mange tiår.

Til tross for at han har bikket 86 år, har Killingberg fortsatt et solid håndtrykk. Hendene hans bærer preg av en mann som har jobbet i fysiske yrker hele sitt arbeidsliv. Jeg blir minnet på Carstens' bemerkninger om at de ansatte ved Rotvoll tilhørte et miljø der styrke var påkrevd.

Killingberg begynte på Rotvoll som vikar i 1948, da han var 17 år. Det å begynne på jobb i psykiatrien i så ung alder var utfordrende.

– Det var ikke enkelt å begynne der som 17-åring. Særlig de gamle pleierne som var der var ikke akkurat mors beste barn.

Hva mener du med at de ikke var «mors beste barn»?

– De gikk over streken en del. De var så underbemanna at man måtte være streng. Det var blant annet sånn at når pasientene kom til Rotvoll og var urolige, fikk de juling som første behandling. Da turte ikke pasienten å true noen av pleierne etterpå.

KLORTE UT SINE EGNE ØYNE. Det er tunge fortellinger Killingberg har å dele fra sin tid ved Rotvoll. Det er tydelig at selv om fortellingene preger han, så er dette en fortelling han synes er viktig å formidle.

– Fram til 1800-tallet var sinnssykdom skambelagt. Det fantes ingen organisert måte å ta vare på sinnssyke og mange ble bundet fast og glemt på låver av familiene sine.

SVein CARSTENS, professor ved Institutt for lærerutdanning

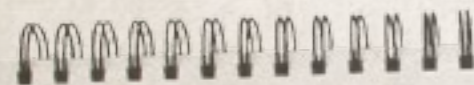
GALSKAPENS FENGSEL: Elektrosjokkapparat, stropeseng og tvangsbadekar ble brukt til å behandle pasientene på Rotvoll.

FOTO: Justismuseet - Det nasjonale museet for politi, rettsvesen og kriminalomsorg.

– Jeg gikk forbi celleavdelinga og bak den ene døra var det én som hadde laget seg en liten snor av en tøysekk. Han hoppa da fram og forsøkte å slenge snora rundt halsen min.

ERLING KILLENBERG, tidligere ansatt ved Rotvoll psykiatriske sykehus

GAMMEL HISTORIE

- Rotvolls opprinnelse strekker seg tilbake til norrøn tid og ordet «rotvoll» stammer fra røtvålr som betyr «rydningsland».
- Flere trekk ved eiendommen ble bygget da det var eid av Riksgreve Carl Jacob Waldemar von Schmettow mellom slutten av 1700-tallet og tidlig 1800.
- Det var blant annet von Schmettow som anla den dramatiske veien som i dag leder ned til skolen fra bussholdeplassen og den majestetiske fasaden på hovedbygningen. Von Schmettow var en skikkelig storkar og var for en kort tid Norges fungerende utenriksminister i 1814.
- I Thomas Malthus reiseberetninger finner man faktisk beskrivelse av Malthus besøk hos von Schmettow på Rotvoll gård

Kilder: Strinda bygdebok, Rotvoll 1872-1972: Fra asyl for sindssyge til psykiatrisk sykehus

sånn at man brukte det på Gud og hvermann.

Killingberg får et alvorlig drag over ansiktet når han nevner elektrosjokk. Den ene neven hans er knyttet og taper forsiktig på bordkanten.

– Den sjokkbehandlinga, den var noe av det verste jeg har vært med på. Den ble oftest utført på rom med flere pasienter. Da var det sånn at første-mann gikk det bra med, men hvor var de andre tre? De hadde gjemt seg under sengene. Så vi tok dem i føttene og prøvde å dra dem fram, men da dro vi både dem og senga. Så måtte en gå å bryte opp grepet rundt sengebeina, mens de andre dro den skrikende pasienten etter føttene.

RÅTNA LEVENDE. Killingberg bemerker at det hendte seg at det oppsto situasjoner som kunne være skumle for pleierne.

– En nattevakt husker jeg spesielt. Jeg gikk forbi celleavdelinga og bak den ene døra var det én som hadde laget seg en liten snor av en tøysekk. Han hoppa da fram og forsøkte å slenge snora rundt halsen min. Heldigvis var jeg lynrask, så jeg dukka og ga ham en på haka så han lå rett ut, sier Killingberg og humrer.

Medisinen endret mye for psykiatrien og gjorde ting bedre. Killingberg nevner blant annet en pasient som tilbrakte fire år i isolasjon før han fikk medisiner, og gikk ut døra som en frisk mann. Det som derimot stikker seg spesielt ut er hvor hjelpeløs man var mot sykdomsutbrudd før medisinen kom.

– På 60-tallet hadde vi en epidemi med gule streptokokker på Rotvoll. Vi hadde ikke hansker el-

ler annet utstyr, og legene nektet å gå inn til pasientene. Det var én pleier som gjorde den tabben å ta en pasient på skulderen. Huden hang igjen på hånda hans. Jeg har aldri sett noe så ille. At en person kan leve gjennom å råtne totalt opp, nei, det var ikke lett å se på. Heldigvis ble ingen av pleierne smittet.

FINT, MEN ØDE. Med ny kunnskap om Rotvolls harde forhistorie i bakhodet, blir jeg interessert i å vite hvilket forhold studentene som holder til der i dag har til Rotvoll.

Jeg møter lærerstudent Kathrine Sundmoen Krogh i kantina på Rotvoll, et par timer før immatrikuleringen går av stabelen. Det er fortsatt stille før stormen, og kantina er veldig fredelig.

Krogh kommer ruslende inn med et smil om munnen. Hun har studert ved Rotvoll i fire år, og har vært aktiv både som leder og styremedlem i organisasjonen Pedagogstudentene. I dag er hun på Rotvoll for å ta imot de nye lærerstudentene.

Hva var førsteinntrykket ditt av Rotvoll?

– Jeg visste ikke helt hva jeg skulle forvente meg. Det var jo veldig stort og flott, men man vet ikke helt hva man går til. Det virka som et veldig fint, om enn litt øde område.

Krogh forklarer at miljøet på Rotvoll er veldig opp til hva man gjør det til selv. Fordi det er så langt unna byen er det ikke alltid like lett å bryte inn i miljøet. Det handler om å engasjere seg, og jo mer tid man tilbringer på Rotvoll, desto mer lyst har man til å bli der.

– Etter jeg var fadder og engasjerte meg i

– At en person kan leve gjennom å råtne totalt opp, nei, det var ikke lett å se på.

SVEIN CARSTENS, professor ved Institutt for lærerutdanning

Pedagogstudentene, ble jeg kjent med flere og da ble det til at jeg var mye mer her, sier hun.

Krogh forteller også at hun setter pris på at bygningene ligger så tett samlet og at det gjør at man har lett tilgang på alt man trenger. Denne bemerkningen fortøner seg noe ironisk, da Killingberg nevnte at mens han var pleier på Rotvoll var det en stor utfordring at bygningene var så nære hverandre. Hvis man drev sjokkbehandling i det ene bygget så hørte man ropene i alle de andre byggene.

Rotvoll har definitivt blitt noe mer uskyldig med årene, og Krogh forteller at byggets historie gjør det spennende å utforske.

– Man oppdager nye rom hele tiden, forteller hun.

FLYTTING, ELLER? Når jeg spør om flyttingen som skal skje 1. januar, virker ikke Krogh helt overbevist om at det faktisk vil skje. Dette er ikke første gang de har fått beskjed om at de skal flytte.

– Det første jeg tenker er at det fortsatt er veldig usikkert. Det har blitt utsatt så mange ganger før at

jeg ikke tror noen egentlig her tenker på det enda.

Er flytting noe du tenker studentene ser på som positivt?

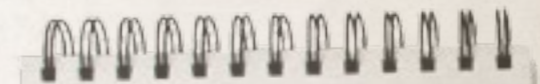
– Både ja og nei. Veldig mange ser på det å komme mer sentrumsnært som positivt, slik at vi kommer nærmere studentmiljøet i Trondheim. Samtidig har vi jo et veldig godt miljø her oppe, og vi er jo litt redd for å miste noe av den felles kulturen. Personlig har jeg mange minner herfra, så jeg synes det er ganske trist å flytte, avslutter Krogh.

HYBEL PÅ GALEHUSET Det er ikke bare Krogh som ser tilbake på tiden ved Rotvoll som noe godt. Selv om fortellingene til Killingberg var voldsomme, påpeker også han at det er mest positive opplevelser han sitter igjen med fra Rotvoll.

– Mange av pasientene var klare på at dette var hjemmet deres og de var ganske morsomme. Jeg likte meg særlig på urolig vaksal, der de mest urolige pasientene ble plassert. Du kunne spøke med dem og ha en god tone, sier han med en viss stolthet.

Også selve bygningen Rotvoll har gitt Killingberg gode minner. En stund bodde han selv i hybel inne på Rotvoll.

– Jeg delte rom med en kattulefamilie som også hadde slått seg ned der. Jeg pleide å ta dem fram og klappe dem på hodet. Det siste sier han med et stort smil om munnen. **UD**

FLYTTING FRA ROTVOLL

- Fra 1. januar vil lærerutdanningen ved Rotvoll flytte til Kalvskinnet. I den sammenheng opphører NTNUs leieavtale av eiendommen, og bygningene som har eksistert i nesten 150 år går en usikker framtid i møte. Fasaden er fredet, men hva som skjer med den øvrige bygningsmassen og tomte er overlatt til utbyggeren Aha Eiendom, som tar over.

FORELSKA? Det som i dag er en stor lesesal i a-bygget var en gang festsal og kirkerom. Rommet er faktisk vigslat grunn, så i teorien er det fritt fram å gifte seg her i eksamensperioden om du skulle finne kjærligheten og du har en prest tilgjengelig.